

היגטים לשוניים בפרשת במדבר פג

דקדוקי קריאה בפרשת במדבר בהפטרות מחר חדש ובראשון של נשוא

א ז לַיהוָה: הלמ"ד בחירק מלא, אין לבטא שווא תחת היר"ד שהיא אינה מנוקדת כלל
א ח לַיִשְׁשָׁכָר: יש לקרא לַיִשְׁכָּר וכן בכל מקום, וכבר דובר על זה בפרשת ויצא ובוישלח
א י פְּדָה צוֹר: הה"א נחה ואינה נקראת, קרא: פְּדָצוֹר
א יג עֶכְרֶן: הקמץ חטוף (קטן) וכן בדגלים ב כג וכן בחנוכת הנשיאים ז עב וכן במסע המחנות י כו
א יד אֶלִּיסָף: הלמ"ד בשווא נח, יש לקרוא 'אל-יסף'
א יח וַיִּתְּלָדוּ: געיה ביר"ד והלמ"ד בשווא נח ¹
א כ עליית שני
א כא שֵׁשֶׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת: יש להאיץ את קריאת התיבה המוטעמת בטפחא להסמיכה לתביר ולהדגיש בכך ששם עיקר ההפסק ²
א מז וְהַלְוִיִּם: הלמ"ד בשווא נח. הַתְּפַקְדוֹ: הה"א בקמץ קטן, כן הדבר בהמשך ב לג, הפ"א בקמץ רחב והקר"ף בשווא נע
ב א עליית שלישי
ב יד בֶּן-רְעוּאֵל: בתחילת הפרשה הופיע 'רְעוּאֵל' בדל"ת במקום ברי"ש בחנוכת הנשיאים (סוף נשא) ובמסע המחנות (י כ) שוב בדל"ת
ב טז וְשִׁנַּיִם: היר"ד בחירק ובדגש חזק
ב כד וְשִׁמְנַת-אֲלָפִים: העמדה קלה במ"ם בגלל הגעיה שם
ב לא לְמַחְנֵה דָן: טעם נסוג אחור למ"ם
ב יב וְהָיוּ לִי: טעם נסוג אחור לה"א
ג א עליית רביעי
ג ב בְּנֵי-אֶהֱרֹן: געיה בב"ת!
ג ג הַמְּשַׁחִים: המ"ם דגושה כדין אחרי ה"א הידיעה, ולכן היא בשווא נע אין כאן מְפַעֵל או מְפועֵל להרפות את המ"ם
ג ו וְהַעֲמַדְתָּ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה, הדל"ת בשווא נח
ג יב וְהָיוּ לִי: טעם נסוג אחור לה"א
ג יד עליית חמישי
ג כז הַעֲמָרְמִל: הה"א בפתח לא בקמץ. הַעֲזִיאֵלִי: הה"א בקמץ לא בסגול ה"א הידיעה סגולה רק לפני גרונית בקמץ רחב לא קמץ חטוף (קטן), העי"ן בקמץ קטן, לא בקיבוץ
ג לו וְעַמְדָּיו וְאֲדָנָיו: וי"ו החיבור, לפני פתח בשווא, לפני חטף פתח בפתח
ג מ עליית ששי

¹ עפ"י מסורת התימנים יש געיה ביר"ד כדי להניע את השווא שלאחריה

² הרבה פסוקים במקרא המציינים מספר כלשהו באלפים, מוטעם דרגא-תביר-טפחא-מרכא-סו"פ. כבר ציינו בעבר את הבעיה המתעוררת בקריאת צירוף זה של טעמים, בעיקר בקרב האשכנזים, כאשר התביר הוא בעל משקל מוזיקאלי משמעותי יותר מזה של הטפחא למרות שזו מפסיקה בעלת דרגה גבוהה יותר מזו של התביר, כך שעלול להשתמע כאילו כתוב 'שישה וארבעים, אלף וחמש מאות 1,546 ~ 'במקום 'שישה וארבעים אלף, וחמש מאות' = 46500

את מספר שמתם: טעם טפחא בתיבת את

ג מא בבהמת: ב"ת ראשונה בשווא ולא בחירק

ד א עליית שביעי

ד ג כל-בא: 'בא' ולא 'הבא', מקרה יחיד שבו אין ה"א הידיעה לפני התיבה 'בא'

ד ו ושמ: במלרע וכן הדבר גם בהמשך

ד ז קשות: ש"ן שמאלית

ד טו ולא-יגעו: גימ"ל בדגש חזק והשווא נע

ד יז מפטיר

ד יט וחי: במלרע

הפטרות מחר חדש

הפטרות מחר חדש שמואל א כ יח-מב:

מלים שו' ההיפוך לעתיד הפכה אותן למלרע: ושלשת ובאת וישבת

יח ונפקדת: מלעיל ובזקף גדול³

כ צדה: מלרע אך ללא מפיק בה"א. למטרה: הלמ"ד בשווא ולא בפתח

כא לך מצא את-החצים: טעם טפחא בתיבת לך.

קחנו | ובאה: יש פסק בין המילים

כב והלאה: שווא נח לאחר קמץ רחב (תנועה גדולה מוטעמת). שלחך: געיה בש"ן ולא בלמ"ד

כט אמלטה נא: טעם נסוג אחור למ"ם והנר"ן דגושה

ל ביהונתן: הב"ת בחירק, אין ניקוד תחת הי"ד. לבשתך: הב"ת בקמץ קטן

לא כי כל-הימים: טעם מונח בתיבה כי בלבד ואין לצרף לה את התיבה הבאה אחריה

לג ויטל: במלעיל. כי-כלה היא: טעם נסוג אחור לכ"ף השנייה

ראשון של נשוא:

ד כג לצבא: הב"ת רפויה

ד כה שני במנחת שבת

ד כט שלישי במנחת שבת יש ממשיכים עד פסי לז, ויש עוצרים בפסי לג.

זרע שמשון. וידבר ה' אל משה במדבר סיני. במדרש (במדב"ר א:א) זה שאמר הכתוב 'משפטין תהום רבה (תהלים לו, ז)', אמר רבי מאיר הפסוק הזה הוא משל לדירה של הרשעים, שהדירה שלהם בתהום רבה. וקשה להבין מה סמיכות הפסוק וידבר ה' אל משה במדבר סיני, ל'משפטין תהום רבה', ומדוע ממשיל רבי מאיר את הפסוק דוקא לדירת הרשעים. ויש לומר דהנה מצינו שנחלקו בגמרא (שבת פט.) בנוגע 'הר סיני' שיש לו כמה שמות, דר' יוסי בר חנינא

³ שלא כמו בדפוסים רבים בהם הטעימו במלרע ובדרבן (מתיגה-זקף)

סובר שיש לו חמשה שמות, אולם שם העצם שלו הוא 'חורב', ונקרא 'סיני' שירדה שנאה לאומות העולם עליו. ואילו רבי אבהו סובר ש'סיני' הוא שם העצם שלו, ונקרא 'חורב' כי ירד ממנו חורבן לאומות העולם. ומפרש הר"ף (בפירושו על העין יעקב⁴) 'שירדה שנאה על אומות העולם', הכוונה שנשנאו על כך שלא קבלו את התורה⁵; וירדה חורבה, הכוונה שקבלו גזר דין ועונש על שלא נטלו את התורה, ור' יוסי בר חנינא הסובר 'חורב' שמו, ונקרא 'סיני' כי ירדה ממנו שנאה לאומות העולם, היינו שהם רק שנואים על כך שלא קבלו את התורה, ואילו ר' אבהו שסובר שירד ממנו חורבה לאומות העולם, הכוונה שלא רק שנשנאו על כך שלא קבלו את התורה, אלא גם נגזר עליהם חורבן וכליה. ונראה להוסיף שמחלוקת זו תלוי בענין אחר, והיינו שאם ישראל קבלו את התורה ברצון, שוב אין אומות העולם יכולים לקבלה, ולכן הם רק שנואים על שלא קבלו התורה בתחילה. ואילו אם נאמר שישראל לא קבלו את התורה ברצון, אלא שאח"כ קיימה, א"כ אף אומות העולם היו יכולים לחזור ולזכות בה, ומכיון שלא קבלוה, נגזר עליהם חורבן, כי הם צריכים להעניש בכפליים, ראשית על שלא קבלו את התורה בתחילה, ועוד על שלא חזרו אח"כ לזכות בה ולקיימה כפי שעשו ישראל. ומ"ד שירדה על האומות שנאה, סובר שישראל קבלו את התורה ברצון. ומ"ד שירד על האומות אף חורבה, סבר שלא קבלו ישראל את התורה בתחילה מרצון, ונגזר עליהם חורבה משום שלא חזרו לזכות בה.

והנה בכל מצוה שהוזכר בתורה שנאמרה 'בסיני', מובן מדוע נקט 'סיני', היות ובמתן תורה נזכר השם 'סיני', לכן הוזכר כן גם בכל המצוות, שהרי כולם ניתנו למשה בשעת מתן תורה. אולם כאן שאין מדובר בשום מצוה, ורק בסיפור דברים שאמר הקב"ה למשה בהר סיני למנות את ישראל, א"כ היה צריך לומר את שם העצם של המקום, וא"כ כשהזכיר כאן 'במדבר סיני', מוכח שזה שם העצם של ההר, ונקרא 'חורב' משום שירד חורבה לאומות עליו היות שלא קבלוה בתחילה, ואף לא חזרו לזכות בה לאחר מכן. וזה מה שדרשו חז"ל כאן: הדא הוא דכתיב 'משפטיך תהום רבה', דמתוך שהזכיר כאן שם 'סיני', חזינן שעשה הקב"ה משפטים וחורבנות עם האומות. וזה גם מה שהביא את דברי ר' מאיר לבאר מה הכוונה 'חורבה לאומות העולם', דלכאורה היינו שיחרבו להם הבתים והעיירות, והרי אנו רואים שהם קיימים ויש להם בתים ועיירות הרבה, על כך השיב משל את הרשעים בדירתם וכו', היינו שיבוא זמן שיהיו כל הבתים שלהם חורבה ולא יהיה להם רק את התהום שידורו בו.

בן לאשרי. יש לדקדק ד'במדבר סיני' לכאורה מיותר, דמי לא יודע דאהל מועד היה במדבר סיני. בשלמא בפרשת הפסח (בהעלותך ט:א), דלא כתיב שם 'אהל מועד', צריך לומר 'במדבר סיני'. אבל כאן דכתיב 'באהל מועד', א"כ 'במדבר סיני' למה לי. ויש לומר על פי אומרם (ובחיים קטו), דבעת שניתנה תורה לישראל היה הקול הולך מסוף העולם ועד סופו וכו', ובאו מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו מה קול ההמון ששמענו וכו', אמר להם חמדה טובה יש לו להקב"ה וכו' ומבקש ליתנה לבניו, שנאמר 'ה' עז לעמו יתן, מיד פתחו כולם ואמרו 'ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כט, יא)', ע"כ. ויש להבין למה ברכום דוקא בברכה זו, שהיא סופן של ברכות [בשמ"ע ובברכת כהנים].

ויש לומר דמסופר⁶ על הצדיק הק' רבי ישראל רוזינר זי"ע, דנתנו לו פעם אחת קפה וקובית סוכר לשותות, ולקח הסוכר בכפו וסגרה, ושתה הקפה, וכששאלוהו הלא נתנו לו גם סוכר, ומדוע שתה בלי הסוכר, ופתח את כפו והראה שאין שם הסוכר. ואמר להם דכל האיברים

⁴ פירושו זה הוא של הרב יאשיה פינטו, כפי הנראה ראש שושלת החכמים פינטו הנמשכת עד ימינו. יש שמחוסר ידיעה חושבים שהם מהר' יצחק אלפסי בעל הלכות הר"ף.

⁵ טעות נפוצה היא ההבנה 'ירדה שנאה' – אומות העולם שנואים את ישראל בגלל מתן תורה. נכון, אבל לא כוונת חז"ל.

⁶ אין זו דרכנו להביא סיפורי מופתים מעבר לטבעו של עולם, גם מעשה המופת נראה מיותר, אבל לכבוד הרב הכותב ז"ל (הרבה מופתים מסופרים עליו), והלקח שהוא מביא ממופת זה, הוא לא הושמט.

צריכים לסייע זה לזה, ויכולים להמתיק השתיה גם ע"י מציצת הסוכר בכפו. אך זה הוא באם היה שלום בין האיברים, דאז כל אבר מסייע לאבר השני, אך כשאדם חוטא, כתיב 'אין שלום בעצמי מפני חטאתי (תהלים לח, ד)', ואז מוכרח הפה לשתות ולמצוץ גם הסוכר, אבל מי שאינו חוטא, אז מוצץ אבר אחר הסוכר, ומתיקותו נרגש בפה. והנה על פי סדר שלנו, בכל שנה חלה פרשת במדבר לפני שבוע שחל בו חג השבועות, ונראה מזה שהיא הקדמה ושייכת לקבלת התורה. ואולי יש לומר דתיבת 'במדבר' גימטריה 'רמ"ח' כנגד רמ"ח מצוות עשה שבתורה, שהם כנגד רמ"ח איברים שבאדם, דאם מקיים הרמ"ח מצוות עשה, נעשה שלום בין האברים. ועם 'סיני' [תוספת של 130] גימטריה 'בשלוש'. ולפי זה מובן דכיון דכאן תיבות 'במדבר סיני' מיותרים, ולא צריך לגופיה, דכבר כתוב 'באהל מועד', לכן ניליף מיניה הקדמה לקבלת התורה, דבירכו אומות העולם לישראל 'בשלוש', וזהו 'במדבר סיני', היינו ברכת השלום, דברכת השלום הוא אות שמקיימין רמ"ח מצוות עשה. וממילא יתיישב הרגשת חז"ל (פסחים ו:) דפרשת במדבר נאמרה בחודש השני, והיה לו להקדים פרשת פסח שני שהיה בחודש הראשון. אבל לדברינו ניחא, דבפרשת בהעלותך כתיב רק 'במדבר סיני', ולא כתיב 'באהל מועד', ולכן היינו סוברים דלגופיה איצטריך, ולכן הקדימה התורה בראש הספר פרשה זו, דזה הקדמה לקבלת התורה, ללמד דקיום רמ"ח מצוות עשה מביא שלום לאדם, ועל ידי זה יוכל לזכות לקבלת התורה, יהי רצון שנוכח לזה.

הרב גור האריה צור נר"ו. **שָׂאוּ אֶת-רֵאשׁוֹ וְגו'** פירש רש"י מתוך חיבתו לפניו מונה אותם כל שעה. **ויש לשאול**, והרי יכול היה לומר מתוך חשיבותו מונה אותם, כי כן מובא במדרש רבה **שָׂאוּ אֶת-רֵאשׁוֹ** גם לשון חביבות וגם לשון חשיבות. ומדוע בחר רש"י לומר דווקא לשון חביבות.

ולעומקו של מקרא יבואר על פי מה שפירש רש"י בפרשת בהעלתך [ט,א]: וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּמִדְבַר-סִינִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִיית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְאֶמְרָה: וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן. פֶּרֶשׁה שִׁבְרָאשׁ הַסֶּפֶר לֹא נֹאמְרָה עַד אֵינֶר, לְמַדַּת שֶׁאֵין סִדֵּר מוֹקֵדִם וּמֹאוּחֵר בְּתוֹרָה, וְלִמָּוָה לֹא פִתַּח בּוֹז, [בפרשת בהעלתך], מִפְּנֵי שֶׁהוּא גִנוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שְׁכַל אַרְבַּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַר לֹא הִקְרִיבוּ אֵלָּא פֶסַח זֶה בְּלִבָּד. עכ"ד.

כלומר, בהקדים הכתוב את פרשת במדבר לפרשת בהעלתך, בזה הקדים הכתוב את חיבתו של ישראל לגנותו. ואשר על כן פירש רש"י **שָׂאוּ** לשון חיבה. והוא כעין הקדמת תרופה למכה. והתיקון לגנותו הוא הקדמת הודעת חיבתו. ועדיין יש לשאול, והרי הקדים לפר' בהעלתך גם את פר' נשא, ובמה תוצדק הקדמתו, ולכאורה היה צריך להסמיך את פר' בהעלתך לפר' במדבר, כדי שתתוקן גנותו על ידי חיבתו, כנ"ל. ועוד יש להבין מה היא חיבתו האמורה בעניין.

ובשימת לב יאמר, שכל ענייניהם של במדבר-נשא עניין אחד להם, והוא חיבתו של ישראל, ומה היא חיבתו - שמשכינים שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו, בין האדם ליצרו ובין האדם ליצרו, והיא היא חיבתו של ישראל האמורה בעניין, שאין חביב לפני המקום כהשכנת שלום.

וכגון: גזל הגר, שהוא השכנת שלום בין אדם לחבירו, מי-סוטה שהם השכנת שלום בין איש לאשתו, קרבנות שלמים של הנשיאים המשימים שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, בין האדם ובין יוצרו, נזיר שהוא השכנת שלום בין האדם ובין יצרו, והתנדו את חטאתם (ה, ז) שהוא השכנת שלום בין האדם לנפשו, שילוח הטמאים מחוץ למחנה שהוא השכנת שלום בין המחנות, "אל תכריתו (סוף

הפרשה) "שהוא השכנת שלום בין הכהנים ללוויים, ופדויי הבכורים שהוא השכנת שלום בין הלוויים והבכורים.

וכן, סדר המסעות והדגלים והמחנות שהוא השכנת שלום בין פמליא של מטה ופמליא של מעלה המכוונים זה לעומת זה, וראש וראשון לכולם היא ברכת הכהנים אשר מסתיימת ב"יְיָ שָׁלוֹם לְךָ שְׁלוֹם" (במדבר ו, כו). ומשמעה של הברכה לא רק שהקב"ה ישים עלינו שלום, אלא גם יתן לברואיו את הכוחות להמשיך השכנת השלום בעולמו.

ובאשר גלוי לפניו ית' שעתידים להיות במדבר במחלוקות ריב ומדון, כגון מרגלים, קרח ועוד, לכן הקדים פרשות אלו במדבר-נשא שיש בהם כדי ליתן כח להתגבר על כל הקליפות⁷ האורבות במדבר. ואשר על כן הכתיבה התורה בפרשיות אלו סדר השכנת שלום בעולם. ואשר על כן הקדים הכתוב את פרשות במדבר-נשא לכל הפרשות בחומש במדבר בכלל, ולפרשת בהעלתך בפרט, כדי להשכיח גנותן ולהודיע חיבתן, שמשכינים שלום בעולם.

ועל דרך הצח הוקדמה בהם גם פרשת נושאי הדגלים לקיים "וּדְגְלוּ עָלַי אֶהְבֵּה" (שה"ש ב, ד) וכפי שדרשו במדרש שיר השירים רבה על הפסוק "ודגלו עלי אהבה", אמר רבי אחא, עם הארץ שקורא לאהבה איבה, כגון שאומר 'ואיבת' במקום 'ואהבת', אמר הקדוש ברוך הוא **ודילוגו עלי אהבה**.

כמו כן ידרש גם כאן: אל תקרי **וּדְגְלוּ** אלא **דִּילוּגוּ** עלי אהבה, שהקב"ה כביכול מדלג עם ישראל על גנותן ונושא עמם את דגל חיבתן.

א נא. וְהָזַר הַקָּרֵב יוֹמָת. חזון-איש. הנה עיקר המצוה הוא לדורות, שכל עניני עבודת המקדש המיוחדות לכהנים ולוים, חייבים זרים עליהם, וכהנים על עבודת הלויים, ולוים על עבודת הכהנים, והלויים זע"ז, מיהו ענין הקמת המשכן וירידתו, אינו שייך כ"א במשכן ולא לדורות, ומ"מ בעבודות השייכות לדורות, חייבין עליהן לדורות. כגון זר או כהן ששורר או ששיער במיתה, וכן משורר ששיער כדאמר בספרי, והנה בענין המשכן נסדרו הלויים ע"פ ד' בני קהת ובני גרשון ומררי, ומ"מ לא נסדרו ע"פ הדיבור, מי ישורר ומי ישער⁸, ונראה דזה ניתן לנשיאי הלויים ולא לעוזר נשיא הנשיאים, לבחור ולקבוע איש איש על עבודתו כדכתיב וְנָשִׂיא נְשִׂיאֵי תְּלֵוֵי וְגו' פְּקֻדַת שְׁמֵרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ (ג, לב), ולדורות נמי יש להמנות נשיאים, ואופן המינוי לא נתבאר, ונראה דבכלל פקדת הלויים ונשיאייהן גם נדבת המשכן ותיקון בדקו, וע"י קנייתן יוצא הקדש לחולין, דהרבה גופי תורה תלוים בכח הגזבר בהקדשות, ולא מצינו ענין כח הגזבר שהוא שליח ההקדש, בקרא בהדיא, וע"י בסה"מ להרמב"ם, מ"ע ל"ד ומל"ת ע"ב, ושם הביא דהכהנים ע"י הלויים אינם במיתה אלא במלקות. (או"ח סי' קכ"ה סק"י) ע"כ חזון איש.

ג יב דפי פרשת השבוע בר-אילן במדבר פג

החלפת הבכורות בלוויים

יצחק הנשקה

פרשתנו מורכבת מנושאים שאין בהם הפתעה: מפקדים, פירוט סדרי החנייה של השבטים ופירוט מקצת התפקידים של הלוויים במשכן. הנושא שאינו צפוי הוא ההחלפה.

וְאֲנִי הִנֵּה לִקְחָתִי אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם. כִּי לֹא כָּל בְּכוֹר בְּיּוֹם הַכֹּתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאֲדָם עַד בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי ה'.

הייחוד של הבכורות לא נתחדש כאן, שכן עניין זה מפורש בתורה כמה פעמים ומשני טעמים: א. במסגרת של הראשית השייכת לה' – ביכורים, בכור בהמה, חלה (- ראשית עריסותיכם) – בכל אלו יש קדושה. מתבקש שגם לבכור אדם תהיה התייחסות ייחודית.

⁷ בתורת הקבלה. כאן הכוונה לכוחות הטומאה וכן ברוב המקומות שמלה זו מופיעה.

⁸ א"ה. ברור שמי שקולו קול עורב, אינו יכול להיות משורר.

ב. מאז מכת בכורות קיבלו הבכורות התייחסות מיוחדת, כפי שנאמר כאן וגם ביציאת מצרים: "וַיְהִי כִּי הִקְשָׁה פְּרַעֲהוֹן לְשַׁלְּחָנוּ וַיַּהַרְגֵהוּ ה' פֶּלַח בְּכֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אֲדָם וְעַד בְּכֹר בְּהֵמָה עַל כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לָהּ כָּל פֶּטֶר רִחֹם הַזְּכָרִים וְכָל בְּכֹר בְּנֵי אֶפְרָיִם (שמות יג, טו)".

קדושת הבכורות, קודם להחלפתם, נתפסה ע"י חז"ל בהקשר של עבודת הקורבנות. כך אמרו במשנת זבחים (פ"ד, ד): "עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות. משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים". הרמב"ם (בפיה"מ שם) ביאר: "לפי שהעבודה תמיד לא היתה אלא בבכורות מאדם עד משה רבינו".

השאלה היא, מה מטרת התורה בסיפור הזה של קדושת הבכורות שהייתה והוחלפה. הצורך במידע על קדושת הבכורות ברור, שכן קדושה זו היא הבסיס הרעיוני למצוות שבבכורות. אך המידע על ההחלפה – בתחילה תפקדו הבכורות כשבט לוי, והתפקיד עבר לשבט לוי – מה נוכל ללמוד מזה?

לא רק שאין כאן הנחיה מעשית, אלא עבודת שבט לוי מוצגת כדבר של בדיעבד. ראוי היה שהבכורות יעבדו, ובגלל סיבה עלומה – התורה אינה מבהירה את סיבת ההחלפה – לא הם עובדים אלא שבט לוי. המצב הקבוע של עבודת הכהנים במקדש הוא בעצם מצב של בדיעבד, לא כך עלה במחשבה תחילה. כל שכן לפי ההסבר של חז"ל, שההחלפה נעשתה משום חטא העגל. כך במדבר רבה בפרשתנו (פרשה ג, ה): "בתחלה היתה העבודה בבכורות, ולפי שקלקלו בעגל זכו לויים על שלא טעו בעגל ליכנס תחתיה"⁹, וכך כתב רש"י (ג:יב). עבודת המשכן כביכול נגועה בחטא,¹⁰ שבלעדיו היא הייתה נעשית בידי הבכורות. אם כך, לשם מה לספר על זה?

בעל "אור החיים" כותב (בר' מט:כח; במ' ג:מה)¹¹ שעבודת הבכורות במקדש עתידה לחזור לעתיד לבוא. אם אכן כך, אזי מובן מדוע התורה מודיעה על ההחלפה: בתחילה נמסרה העבודה לבכורות, ולעתיד לבוא הם יחזרו לעבוד.¹² סיפור ההחלפה מהווה רקע למה שעתיד להיות בעתיד.

אך יש מן האחרונים¹³ שתמהו: איך אפשר לשנות את דיני התורה שמטילים על הכהנים את העבודה? העבודה פסולה בזר, וגם הבכורות מוגדרים זרים. בהלכות הקורבנות והעבודה של הרמב"ם, ובשאר מקורות ראשונים, אין זכר לחזרת הבכורות לתפקיד כלשהו. קשה לחדש חידוש כזה ללא מקור מוצק, כאשר הוא עומד בניגוד לעיקר התשיעי ש"זאת התורה לא תהא מוחלפת".

נשארנו א"כ עם השאלה, לשם מה התורה מספרת על ההחלפה; מה ערכו של המידע על הקדושה שניטלה מן הבכורות והגיעה לכהנים?

ניתן להציע מענה על בסיס הגרעין שבדברי "אור החיים". תפקידו של שבט לוי אינו מוגבל לעבודה במקדש; הם אמורים לשמש כמנהיגים רוחניים, כפי שעולה ממקורות רבים: "וּבָאתְ אֵל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֵל הַשֹּׁפֵט (דברים יז, ט) וגו' – אין מדובר כאן בפולחן אלא בהנהגה. כך גם: "וְעַמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה' לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפֵטִים" וגו' (שם יט:יז). כך משתמע מתפקידו של הכהן המדבר אל הצבא בעת מלחמה – תפקיד שאינו פולחני ומתאים למנהיג רוחני, וכך עולה ממקומות נוספים בתורה. רעיון זה מודגש מאוד בדבריו המפורסמים של מלאכי, המופנים אל הכהנים: "כִּי שִׁפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקָשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מֵלֶאֱדָה' עֲבָאוֹת הוּא" (יח:י). גם הרמב"ם כתב בסוף הלכות שמיטה ויובל:

ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל.. מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר "יורו משפטיך לעקב ותורתך לישראל (דברים לג, ז)".

אמנם, בפועל עבדו הכהנים במקדש ולא תפקדו כאנשי הרוח והמוסר. אחרי הפסוק דלעיל במלאכי, הפסוק הבא מתאר את שקרה בפועל: "סִרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ הַכְּשִׁלְתֶם רַבִּים בְּתוֹרָה שְׁחָתֶם

⁹ ההסבר הזה מופיע במדבר רבה פעמים רבות, כמדרש על פסוקים שונים בפרשתנו ובעוד פרשות. בבראשית רבה (ויחי פרשה צח, ד) מדובר על חטא אחר, של ראובן: "יתר שאת ויתר עז, הבכורה היתה שלך והכהונה היתה שלך והמלכות היתה שלך ועכשיו שחטאת נתנה הבכורה ליוסף והכהונה ללוי והמלכות ליהודה". הצד השווה במקורות השונים הוא שהבכורות חטאו, ומשום כך ניטלה מהם העבודה.

¹⁰ כדברי הספורנו (דב' כו:יג): בחטאינו ובעוונות אבותינו הוסרה העבודה מהבכורות.

¹¹ הוא כותב את הדברים בשם חז"ל: בבראשית הוא מצוין לספרי בהעלותך, ובפרשתנו הוא מצוין לילקוט, אך בשני המקורות לא נאמר משפט כזה ולא ברור למה התכוון.

¹² רעיון דומה נמצא באגרא דכלה, ספרו של ר' צבי אלימלך שפירא מדינוב, מחבר "בני יששכר": "יעקב קנה הבכורה לימות המשיח שאז שוב יהיה העבודה בבכורות ויקום יעקב ויעבוד עבודה". הדברים נכתבו קרוב למאה שנים אחרי בעל "אור החיים", אולי בהשפעתו.

¹³ אילת השחר לשם' ל:לא; מנוחת שלום (לר' יעקב חיים סופר) ח"ג, יב בשם הגר"ז; משמר הלויים לר"ש שולזניגר ח"ה, טז ועוד.

בְּרִית" (ב:ח). כך עולה ממקורות¹⁴ רבים נוספים המלמדים על רמה מוסרית ירודה של הכוהנים, חלקם לפחות, בתקופת בית שני.

חז"ל הם שתפקדו כמנהיגים רוחניים, מורי הוראה ומלמדי תורה, במקום הכוהנים, ומצב זה נמשך מימי בית שני ועד היום. האם אנחנו צריכים לשאוף לתיקון, ולהציב את שבט לוי בחזרה במקום הרבנים?

התשובה טמונה בסיפור החלפת הבכורות. החלפה זו אינה רק פרסונלית, שכן יש הבדל מהותי בין שבט לוי לבכורות. אם הבכורות מהווים את ההנהגה הרוחנית, משמעות הדבר היא שהנציגים של עם ישראל באים מתוכו, כל משפחה והנציג שלה. ואילו אם שבט לוי נושא בעול, המשמעות היא שהעבודה וההנהגה נתונות בידי שבט אחר. כפי שכתב זקני הרב הירש (שמ' יג:ג) על תפקיד הבכורות:

הם ישאו וייצגו בתוך הבתים והמשפחות את התודעה הלאומית של מרות אלוהית וייעוד אלוהי.

המנהיגים צמחו מתוך המשפחות, לא הוצנחו מבחוץ. לעניין זה, הבכורות הם מקרה פרטי – לכל משפחה ולכל קהילה מורה הדרך שלה, שבאופן טבעי הוא בכור אך לא דווקא. כך עולה ממדרש במדבר רבה (פרשה ד, ח):

ותדע לך שהיו הבכורות מקריבים עד שלא עמד שבטו של לוי ... מת שם ומסרה לאברהם, וכי אברהם היה בכור אלא מפני שהיה צדיק נמסרה לו הבכורה והקריב.

כך כתב בעל הט"ז בספרו "דברי דוד" (בר' כה:לא):

דקודם שנאסרו הבמות לא היה איסור לזר להקריב אם הוא איש צדיק וראוי לכך, אלא שמן הסתם חלקו כבוד לבכורות.

וכך עולה גם ממקורות נוספים.

עבודת המקדש עברה לכוהנים, אך תפקיד ההנהגה הרוחנית חזר למצבו המקורי; הנהגה רוחנית הצומחת מתוך העם. זאת משמעות הסיפור על החלפת הבכורות בשבט לוי: בתחילה הייתה הנהגה שצומחת מתוך העם. הנהגה זאת כשלה, והוחלפה בשבט לוי. אך התורה מכינה את הקרקע למה שעתיד להתרחש: תפקיד ההנהגה הרוחנית יחזור להיות מופקד בידי מנהיגים טבעיים שיצמחו מתוך הקהילות והמשפחות, כפי שאכן נעשה. ע"כ יצחק הנשקה.

א"ה. אחרי ככלות הכול. שבט לוי צריך למלא חלק מכריע בהנהגה הרוחנית של העם, ואין זה מונע מכל שבטי העם ללמוד וללמד את התורה. מצאנו נביאים כוהנים ולויים שמואל, ירמיהו ויחזקאל וי"א מלאכי הוא עזרא הכהן, תנאים ואמוראים כוהנים ולויים. מהתנאים ר"י בן זכאי רבי יהושוע ר' יוחנן בן גודגדא (י"א גר' אליעזר) מהאמוראים שמואל רב אמי רב אסי רבה רב חסדא ואב"י. מגדולי הדורות הסמ"ע הט"ז הש"ך מג"א קצות החושן, ובדורות האחרונים האור שמח החפץ חיים הרב קוק הדבר אברהם (ועוד רבנים כוהנים ממשפחת שפירא) משפחת בריסק הלויים החל מבית-הלוי וצאצאיו בעל ערוך השולחן. ועוד רבים שהם חלק ניכר מהעם וכמדומה יותר מחלקם היחסי בעם כולו.

אבל העיקר חסר. הנוכל לתאר לנו בכור 'כוהן גדול' שנכנס ביום הכיפורים לקודש הקדשים, ואינו כלל משבט לוי? ובכלל לדברי הכותב, גם אם שבט לוי שיחת את בריתו כטענת הנביא מלאכי, למה זה נותן יותר מעליותא לבכור יותר מלשאר אחיו אם הם גדולים ממנו בתורה ובכל מדה טובה?

נסיים בדברי אגדה מידידנו הרב גור אריה צור נר"ו. וישא משלו ויאמר.

וַיָּמַת נָדָב וַאֲבִיהוּא לְפָנָי ה' בְּחֻקָּבָם אֲשֶׁר זָרַח לְפָנָי ה' בְּמִדְבַר סִינַי. (ג'ד')

ויש לשאול, מה בא ללמדנו באמרו במדבר סיני. והלא כבר נאמר לפני כן שהיו במדבר סיני. אלא כפי שאמרו שירדה שנאה לעולם ולכן נקרא ההר סיני על שם השנאה, סובבה השגחה את שריפתם שעל ידי השריפה המתיקו את הדינים של שנאת הגויים לעם ישראל בכל הדורות. **א"ה.** הוסבר לעיל שהשנאה שירדה היא מהקב"ה על אומות העולם על סירובם לקבל את התורה (עי' הערה 5 לעיל). עם זה נכון שהאומות החלו לשנא אותנו אז, ועמלק אף לא חיכה למתן תורה.

וְכִלָּה אֶהְרֹז-וּבְנֵינוּ לְכַסֵּת אֶת-הַקֹּדֶשׁ וְגו' (ד'טו'), וְחִיזוּ וְלֹא יִמָּתוּ (ד' יט')

¹⁴ חלק מן המקורות נסקרו במאמרו של הרב פרופ' ארי זיבוטפסקי בדף השבועי של אחמ"ק תש"ע (858), ויש עוד רבים.

יש לשאול מדוע דוקא על אהרון ובניו הוטל התפקיד לכסות את הקדש. ומדוע כפל הכתוב וְחִיָּל – וְלֹא יִמָּתוּ. ולעומקו של מקרא יאמר שזה הוא בבחינת תיקון לנדב ואביהוא שמתו בהקריבם אש זרה, ובזה רצו לגלות את הקדש, יבואו אהרון ובניו ויכסו את הקדש במקום אשר רצו נדב ואביהוא לגלותו. ועל זה אמר וְחִיָּל וְלֹא יִמָּתוּ כאשר מתו נדב ואביהוא. ועל דרך הצח, כפל הלשון יורה כי וְחִיָּל וְלֹא יִמָּתוּ מוסב גם על נדב ואביהוא. שעל ידי תיקון זה נקראים נדב ואביהוא חיים ולא מתים, וזה שאמר הכתוב וְחִיָּל וְלֹא יִמָּתוּ. שגם במותם יהיו נקראים חיים היינו וְחִיָּל – בעולם הנשמות, וְלֹא יִמָּתוּ לעולם הבא. ועוד על דרך הצח ועל דרך הטעמים יורו לכך גם הטעמים, שעל ידי אהרון ובניו המכסים את הקדש יתוקנו נשמותיהן של נדב ואביהוא ויקומו לקץ הימין. כיצד: בהיות וְחִיָּל מוטעם בפשטא במלים: וְלֹא יִמָּתוּ, המוטעמות במונח זקף קטן, לרמוז שהגוף יקום ממנוחתו להיות זקוף לעולם הבא.

פֶּן לַחֲכָם וַיַּחֲכֵם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר גליונות <https://gilyonot.jewishoffice.co.il>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בגושיאים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

© בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתובים ©